

„Folytatják az ellenőrzést”!

Adatok Cseres Tibor életrajzához

Az író életrajzi vázlatának megírásához szükséges anyag gyűjtése során különös figyelmet fordítottunk az 1953–1957 közötti időszakra. Ennek ellenére érdemi anyagot nem találtunk, sem a levéltárban, sem pedig az írói hagyatékban. A nagyon is indokolt óvatosság az emlékezet mélyére parancsolta vissza az élő közelmúltat. Az előkerült maroknyi adatmorzából sejteni lehetett, hogy Cseres Tibor sem volt tétlen a diktatúra elleni fellépést sürgető időkben. Annak is vannak nyomai, hogy váratlan halála előtt tervezett egy 1956-ról szóló, de legalábbis a forradalom időszakát is magában foglaló új regényt, amely kiszélesítette volna az *Ember fia és farkasa* című írásának társadalmi kereteit, betetőzve a XX. századi magyar történelem alakulásának fő kérdéseivel foglalkozó műveinek sorát. A lehetőség nem adatott meg számára, s azzal a kortársak sem voltak képesek élni – próbálkozások ellenére – mind a mai napig.

2004 novemberében kapta meg a család az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött, Cseres Tiborra vonatkozó huszonhat lapoldanyos iratanyagot. A benne szereplő besúgók valódi nevére – hivatalosan – mind a mai napig nem derült fény. A dokumentumokban szó van az író 1953–1956 közötti közszereplésének néhány mozzanatáról, a Szerv által „Ellenállók”-nak nevezett írókhoz kötődő kapcsolatáról, annak formáiról és bizonyos tartalmi elemeiről, az 1979-es lakitelki tanácskozásról, a KSH adathamisítása elleni fellépésről, a Duray-„ügyben” vállalt szerepről, a József Attila Kör 1983-as 1956 értékelését célzó tanácskozásáról, a kormány kisebbségi politikájának megítéléséről, a Magyar Írószövetség 1986-os új vezetőségéről s végül a Hitel című folyóirat indításáról. A Levéltár illetékesei által adott tájékoztatás szerint a feldolgozás előrehaladtával várhatóan további iratok, ill. adatok is előkerülnek, árnyalva Cseres Tibor és a „hatalom” viszonyáról eddig kialakult képet.

Most az 1956-os forradalomhoz kapcsolódó iratokból válogattunk úgy, hogy a hasonló tartalmúakból csak a legjellemzőbbet közöljük. Mivel a levéltár mindig csak a kért személyre vonatkozó adatokat adja ki, ezért sok iratrészletet kaptunk, ami nehezíti feldolgozásukat.

I. A Belügyminisztérium VI. Osztályának 1956. június 17-i jelentése (részlet)¹

Feldolgozás alatt tartunk egy ellenforradalmi csoportot, amelynek vezetője Timár Máté író, kulák, a Mezőgazdasági Kiállítás főelőadója. Timár szoros kapcsolatban áll egy magukat „Harmincasok”-nak nevező jobboldali nézeteket valló fiatal írókból álló csoporttal. A csoport tagjai: Szücs László, az FM kísérleti és propaganda igazgatóság osztályvezetője, Cseres Tibor, Ari Kálmán, Juhász Tivadar, Sebestyén László és még néhány hozzájuk hasonló fiatal író (...) Mindannyian bíznak a rendszer gyors megváltozásában. A legutóbbi események hatására megkezdtek írói és baráti körük gyors szélesítését. Széleskörű Párt- és népi demokráciaellenes propagandát fejtenek ki. Elérkezettnek látják az időt arra, hogy politikai téren is kilépjenek a porondra.

II. Márkus István 1957. április 25-i kihallgatásának kivonata (részlet)²

BM. II. Főosztály

III/III. osztálya.

„Szigorúan titkos!”

Kérdés: Önök adataink szerint még más alkalommal is voltak Imre lakásán.

Felelet: Igen. 1956. október közepén Kuczka Péterrel, Tardos Tiborral, Sarkadi Imrével, Szeberényi Lehellel, Cseres Tiborral, Varga Domokossal felmentünk Nagy Imréhez. Kuczka Péter az „Életképek” c. folyóirat főszerkesztője felkérte Nagy Imrét, hogy ennek a lapnak a vezércikkét ő írja meg. Nagy Imrének tetszett ez a lap, de a vezércikkírást nem vállalta, mert az ő egész pártügye akkor volt rendezés alatt, és ő mint vezető politikus nem vállalhat ilyet az ügy rendezéséig. Ennek kapcsán szó esett arról, hogy Szovjetunióban Nagy Imre is szerkesztett folyóiratot „Új hang”³ címen. Így került szó Rákosival történt nézeteltéréseire.

Nagy Imre elmondta, hogy amikor a Szovjetunióban élt, nem volt szoros kapcsolata a nemzetközi munkásmozgalom és a Magyar Párt ott élő vezetőivel. Inkább tudományos munkával foglalkozott a Marx-Engels-Lenin intézet (sic!) keretében és valamelyik egyetemen, vagy főiskolán. Éveken át foglalkozott a magyar agrárkérdéssel, de nem vett részt és nem is akart részt venni a nemzetközi kommunista mozgalom Moszkvában tö-

1 ÁBTL-3.1.9.-V-150352.

2 ÁBTL-3.1.9.-V-150393/8.

3 A Moszkvában 1938–1940 között megjelenő Új Hang című folyóiratban

„számtalan” cikket és tanulmányt írt, főleg a magyar „agrárparaszt”-kérdésről. Ld. Irodalmi Újság 1988. 2. sz. 12. Idézi Tóbiás Áron: *In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre*. Bp. 1989. 97.

mőrült vezérkarának munkájában. Az, hogy 1945-ben Földművelésügyi Miniszter lett, az csak annak tudható, hogy az emigrációban ő foglalkozott egyedül agrárkérdésekkel. Rákosi Mátyással ő sohasem volt szoros kapcsolatban, még kevésbé barátságban. 1949-ig ennek ellenére semmi bajuk sem volt egymással. Ezután azonban, mint az agrárkérdésben jártas, más álláspontot foglalt el, ennek következtében kiszorították a párt vezetéséből. Így Rákosival való ellentéte nem személyi, hanem elvi jellegű. Ezt – mint mondotta – sohasem próbálta személyi síkra terelni.

III. Jelentés az Írószövetség 1956. október 23. és november 4. közötti tevékenységéről (1957. június 14. részlet)⁴

BM. II. Főosztály

Szigorúan titkos!

VIII. Osztály

Október 31-én:

– Az Írószövetség elnöksége elküldi Tamási Lajost, Benjámint Lászlót, Cseres Tibort, Gergely Mihályt, Pálóczi Horváth Györgyöt és Fekete Sándort a Kilián laktanyában tartott karhatalmi bizottsági értekezletre. A megbízást a fenti személyeknek közvetlenül Molnár Zoltán adja.

(Temesi Gábor rny. szds.)

Az írók, mint a fegyveres ellenforradalmárok szervezői,
fegyverek az Írószövetség birtokában.

A revizionista írók azon túlmenően, hogy az ellenforradalmat propaganda és agitációs szervező munkával segítették, közvetlenül is kapcsolatot létesítettek a fegyveres ellenforradalmi bandákkal. Főleg eszmei, taktikai befolyásuk érvényesült és „elszánt ellenállásra” buzdítottak.

A revizionista írók egy csoportja (Molnár Zoltán, Gergely Mihály, Gimes Miklós, Benjámint László, Angyal István, Tamási Lajos, Pálóczi Horváth György, Cseres Tibor, Fekete Sándor) október 31-én részt vett a fegyveres ellenforradalmi erők Kilián laktanyában megtartott értekezletén is.

Az iratra utólag ráírva: Egyetérttek: Virág szds.

4 ÁBTL-3.1.9-v-150387/1

5 ÁBTL-3.1.9.-150393/8.

6 Erről az írói csoportosulásról Tardos Tibor, Szeberényi Lehel és Molnár Géza is írt – Cseres Tiboron kívül.

IV. Feljegyzés s. k. vallomásáról. Budapest (1957. május 31. részlet)⁵

Belügyminisztérium

„Szigorúan titkos”

Nyom. Főosztály

Vizsgálati Osztály

(kézzel ráírva: Varga alez. elvt.)

Írói csoportok:

I./ A Déry – Benjamin – Zelk csoport.(...)

II./ A népiesek.(...)

III./ A „gömbfejűek”.⁶ Ez a népi demokrácia mellett álló, de a politikai és irodalmi vezetéssel egyaránt elégedetlen fiatalok csoportja. A (szocializmus) és az „Igazság” lelkes harcosai, de nagyképűség, bohóckodás, a „zseni” gögje és az anarchia iránti rokonszenv is mind megtalálható elég tarka összetételű társaságukban.

Vezérek Sarkadi Imre és Kuczka Péter. Tudomásom szerint ide tartozik Cseres Tibor, Szeberényi Lehel, Tardos Tibor, Örvös Lajos, Márkus István, Varga Domokos, Sándor András.

Az ő lapjuk lett volna lényegében az „Életképek”. S hogy ezt majdnem megvalósították, az azt mutatja, hogy a hivatalos irodalompolitika számolt velük, talán építeni is akart rájuk a veszélyesebbnek tartott Déryékkel szemben.

Ez a csoport is – mondom – elég tarka.

Egyik oldalon Sarkadi, akit én már-már anarchistának nézek, másik oldalon Cseres, a szolid, józan és szorgalmas, de egy kis szorgalmas kapargálás után, azt hiszem, belőle is előbújna egy kis modernebb kiadású narodnyik.

Mindent összevéve azonban, a „gömbfejűek” jó szándékáról irodalomban és politikában meg vagyok győződve. Arról is meg vagyok azonban győződve, hogy egy olyan irodalmi életben, amely nem erőlteti magára politikai okok miatt a minden áron való 'írói egység' béklőit, hanem mindenki kihúzza saját eszméinek kardját, s a pengék, illetőleg a tollak összecsapnak – a „gömbfejűek” (bármennyire is csodálkoznak majd rajta) a legkülönbözőbb égtájakon találják magukat.

Én úgy képelem, hogy az összes írói csoportok közül ők tarthaták egymással a legszorosabb kapcsolatot. De hogy mint, nem tudom. Azt hiszem, nemcsak azért, mert nem érdekelt és nem figyeltem, hanem ők elég nagyképűek voltak arra, hogy összejöveteleiket konspirálják is.

IV./ A fiataloknak egy másik csoportja.(...)

V./ Munkásírók.(...)

VI./ A szektánsok.(...)

VII./ Az Új Hold-asok.(sic!)(...)

VIII./ Egyéb csoportok.(...)

/:s. k.:/

V. Jelentések dr. Tompa Kálmán 1958. január 4-i születésnapjára (részletek)

1. Belügyminisztérium Szigorúan titkos!
II/5 Osztálya Tárgy: Dr. Tompa Kálmán orvos lakásán tartott születésnapjára Jelentés

Budapest, 1958. január 10.

Ellenőrzött adataink szerint 1958. január 4-én este Dr. Tompa Kálmán orvos Budapest, XII. Kékgolyó utca 2. sz. alatti lakásán nagyszabású születésnapjára tartottak Tompa tiszteletére, amelyen igen sok író vett részt. Az összejövetel valódi célja azonban az írók közötti ellentétek kiküszöbölése volt, amely napjainkban egyre inkább kirajzolódik, egyrészt a népiesek és urbanusok, másrészt magán a népes táboron belül.

A szombat esti vacsorán kb. 40 személy vett részt. Ezek közül név szerint a következőkről tudunk: Féja Géza, Juhász Ferenc, Nagy László, Kuczka Péter, Hubay Miklós, Illés Endre, Vass (sic!) István, Cseres Tibor, Németh Imre, Erdélyi József, Gombos Imre, Török Erzsi, Nagyajtai P. Teréz, Weöres Sándor, Károlyi Ammy (sic!) Jekely (sic!) Zoltán, Püsky (sic!) Sándor, Dali Sándor, legtöbbször feleségével együtt.

A vacsora idején több tószót hangzott el, majd valamennyiben a „magyar forradalomról” beszéltek. Legelősebben ez Kuczka beszédében került megfogalmazásba, ő ugyanis többek között arról beszélt, hogy az, hogy ilyen szép számmal itt összejöhettek és egyetértésben beszélgethetnek, az a „dicsőséges magyar forradalom”-nak a következménye. (...)

Hollós Ervin rny. alezredes osztályvezető

2. Belügyminisztérium Szigorúan titkos!
II/5. osztálya.
(kézzel ráírva: 65-244/58) Tárgy: Dr. Tompa Kálmán orvos születésnapjára Jelentés

Budapest, 1958. január 18. (részlet)

Tompa Kálmán születésnapjára január 3-án, 4-én és 5-én este és éjjel tartotta. A három este lakásán kb. 60-100 személy fordult meg. (...)

Második nap:

Féja Géza író, Püski Sándor volt könyvkiadó, Szabó Lőrinczné Szabó Lőrincz (sic!) költő özvegye, Gáborjáni Klára énekesnő, Németh Imre volt országgyűlési képviselő, Hubai Miklós, Cseres Miklós (sic!) írók, Juhász Ferenc, F. Nagy László költők, Szentkuthy Miklós, Vass István (sic!)

7 ÁBTL-3.1.5.-0-11803/1. A több hasonló tartalmú jelentés közül választottuk ezeket közlésre. Jelentett Duna ill. Juhász fedőnévű ügynök is.

8 ÁBTL-3.1.5.-0-11803/18. Az iratra kézzel ráírva: Harangozó.

költő, lektor, Dallos Sándor, Tatay Sándor írók, Kuczka Péter költő, Szentiványi Kálmán író, Gombos Imre volt NPPP (sic!) politikus, Török Erzsi énekesnő, Nagyajtai P. Teréz, Weöres Sándor, Károlyi Ami, Jekely (sic!) Zoltán, Fodor József költő, Szüdi György költő, Grandpierre Emil író, Jankovich Ferenc költő és általában ezek feleségei.

A jelenlévő társaság asztaloknál ülve, kisebb csoportokat alkotva szórakozott. Féja Géza körül az egyik asztal végén kb. 15 fős társaság alakult ki, amelyben részt vett Kuczka Péter költő is. Féja Géza a közelmúltban Szlovákiában járt rokoni látogatásra. Itt asztaltársaságban szlovákiai tapasztalatairól számolt be. Beszámolójában kifejtette, hogy a „magyar forradalmat” a kinti magyarság nagy érdeklődéssel figyelte és nem kell azt hinni, hogy ezek ellenforradalomnak tekintik. Egyébként a „magyar forradalom” pezsdítő hatása ma is érezhető a szlovákiai magyarság között, elsősorban az ifjúság soraiban. Elmondotta azt is, hogy a népi írók műveit az ottani magyarság ismeri, olvassa és nagyon sokra tartja. (:Megjegyzendő; értesüléseink szerint Féja tett olyan kijelentéseket is, amivel a kormánnyal való együttműködés helyessége mellett is síkra szállt:)

Egyoldalú, nem ellenőrzött adataink szerint Kuczka Péter költő Féja beszámolója közben a „magyar forradalom” kitételeknél helyeselt, majd pedig beszámoló közben ott a szűk körben poharat fogott és azt mondotta „emeljük poharunkat Tompa Kálmán egészségére, valamint a dicsőséges magyar forradalomra, amely lehetővé tette, hogy mi így együttesen beszélgethessük meg problémáinkat! : / Tompa Kálmán egyébként elmondotta bizalmas körben, hogy tudta, hogy az összejövetelen társadalmilag és politikailag feltűnést kelthet, éppen ennek ellensúlyozására hívott meg baloldali embereket, hogy ezt ne hogy valamilyen jobboldali tömörülésnek tekintsék. Így első napra meghívta Veres Pétert és Szabó Pált, a második napra pedig Szentiványi Kálmánt, Szüdi Györgyöt – és Fodor Józsefet.

Hollós Ervin rny. alezredes osztályvezető

VI. Jelentés Cseres Tiborról⁸

II/5-a. alosztály. Szigorúan titkos!
Adta: „Keleti”
Vette: Laskai Miklós r. fhgy.
1959. június 15.
Tárgy: Cseres Tiborról

Jelentés

Budapest, 1959. június 17.

„Keleti” jelenti:

„1959. június 13-án találkoztam Cseres Tibor íróval és vele kb. rövid óra hosszat beszélgettem. Jelenleg a Vadász Újság c. laphoz pályázik, és úgy van, hogy oda is fog elhelyezkedni. Nagyon óvatos ember, jól helyezkedik. Ezt a lapot jó helynek tartja arra, hogy ott meghúzza magát az ember. Elmondotta, hogy az irodalmi élet most nagyon be van fagyasztva, és ez még tovább fog tartani. Helytelenítve beszélt arról, hogy a népi írók elpolitizáltak a dolgokat és kiszorultak az életből.

Érdeklődtem tőle politikai vonatkozások után is, arra hivatkozva, hogy sokfelé megfordul, mint íróember. Elmondta, hogy úgy látja, hogy nagy a bizonytalanság itthon, aminek szerinte az az oka, hogy a genfi értekezlet eredményét előre nem lehet látni. Erre megkérdeztem tőle, hogy ő hogy látja Genfét. Azt válaszolta, hogy jó lenne ha megegyeznének, de nem hiszi, hogy ez megtörténik. Szerinte is több a háborúnak, mint a békés alakulásnak a lehetősége.

Elmesélte, hogy a mostani helyzet nagyon hasonlít a müncheni időszakhoz. Úgy látja, hogy az oroszok ügyesebben politizálnak, mint a nyugatiak, annak ellenére, hogy nincs annyira igazuk a berlini kérdésben, mint a nyugatiaknak. Ennek az állításnak a bizonyítására hivatkozott arra, hogy a potsdanni (sic!) egyezmény szerint a nyugatiaknak joguk van Berlinben lenni, mert ennek fejében ők lemondtak olyan területekről, ami ma Keletnémetoszághoz (sic!) tartozik. Az a véleménye, hogy az elvi és jogi érvek a pozícióharcnak és hatalmi kérdések fedezésére valók csupán. Annak van igaza, aki győz.

Beszélt arról, hogy a Hazafias Népfrontban nagy pezsgés van. Beszélt arról, hogy könyvkiadó vállalatot akarnak ott szervezni. Véleménye szerint a Népfrontba be kellene kapcsolódni, de csak irodalmi, szakmai vonalon. Szerinte politizálni nem érdemes, mert arra csak rá lehet fizetni. CSERES TIBOR (sic!) szombaton este a Kis Mackó/Kis Royal espressóban nem volt, ellenben korábban két héttel, szombaton este a Kis Mackóban jelen volt.

„Keleti”
Megjegyzés: CSERES TIBOR író és társai rendszeresen összejárnak a Kis Royal pressóban. Az ügynök négy szemközt beszélgetett CSERESSEL, de részt vett a június 6-i asztaltársaságban is, erről a jelentését el fogja készíteni. A Kis Royal pressóban június 6-án jelen volt „Harmath” fedőnevű ügynök is.

Az ügynököt eligazítottam, hogy a továbbiakban is vegyen részt az összejöveteleken és tartsa a kapcsolatot CSERES TIBORRAL. A jelentés 1 pld-át tájékoztatás céljából megküldöm Gál elvtársnak.

Laskai Miklós r.fhgy.

Készült: 3 pld-ban.

1 „ M. d.

1 „ tájék.

1 „ Gál e.

Gépelte: Dné.

Nytsz.: 49/1215/2.

VII. Jelentés a József Attila Kör 1956-ról szervezett előadásorozatáról (részlet)⁹

BM III. Főcsoportfőnökség Szigorúan titkos!
Különösen fontos Operatív koordináló, ellenőrző és titkársági Osztálya

45/78/10/62/ 1983.

Jóváhagyom:

/Földesi Jenő hőr. Vezérőrnagy/
miniszterhelyettes

Napi operatív információs jelentés

62. szám

Budapest, 1983. március 28.

4./ F. hó 11-i napi jelentésünkben szerepeltettük a BM III/III Csoportfőnökség ellenőrzött információját arról, hogy a JAK előadásorozatot szervez az Írószövetség történetéről. A második előadást „Bojtár” fn. célszemély tartotta az 1953–1956 közötti időszakról.

Újabb információ szerint április 7-én a témában vi-taestre kerül sor, melyet szintén „Bojtár” fog vezetni.

– „Bojtár” egyik kapcsolata javasolta, hogy hívják meg vendégként Vas Zoltán-t, Képes Géza-t, Cseres Tibor-t és Juhász Ferenc-et, akik tagjai voltak az Írószövetség 1956-os elnökségének. Indoka, hogy „ők se lapítsanak”, értékeljék akkori tevékenységüket.

Az információ forrása és tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: folytatják az ellenőrzést.

/ III/III/

/Vagyoczky Béla r. ezredes/
osztályvezető

Készült: 1 pld-ban 10 lapon

Fénymásoltatva: 8 pld-ban

Felterjesztve: Miniszter elvtársnak

Államtitkár elvtársnak

Kapják: elosztó szerint

Az iratra rávezetve a „Szigorúan titkos”-minősítés törlésének 2004-es adatai.